

X-2-10

59440.

~~2888~~

Харків

Ціна 4 крб. 50 коп.
Палятурка 50 коп.

„УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЙ

V.N. Karazin Kharkiv National University

00817712

0

232

8c2/082/2

27
23
23/23

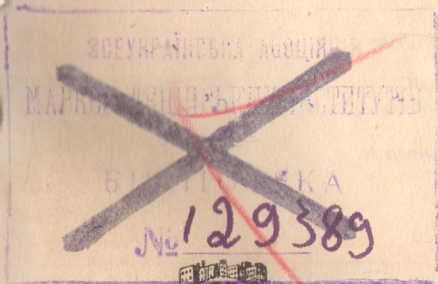

210

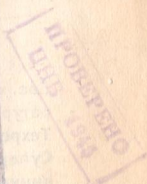
95

ВІКТОР ВІТКОВСЬКИЙ
ІВАН КАЛЯННИК
АРОН КОПШТЕЙН
ІГОР МУРАТОВ
МИКОЛА НАГНИБІДА
ВАДИМ СОБКО

Х а р к і в

„Український робітник“
Харків 1933

21110

Бібліографічний опис цього видання змі-
щено в „Літописі Українського Друку”,
„Картковому Репертуарі” та інших по-
дажчиках Української Книжкової Палати.

Зав. сектору художньої літе-
ратури *Єзерський М.*
Техредактор *Піткевич Л.*
Суперобкладинка та обкла-
динка *Кузнецова Л.*
Ілюстрації в тексті *Кочанова К.*

Надруковано в 2-й друк. УПП ДВОУ. Харків, Пушкінська № 40
Головліт № 3115. Тир. 3.000—4¹/₂ др. арк. Зам. № 275.
Здано до склад. 22/V. Підпис. до друку 9/VIII. Папір: 2¹/₄ арк.
ф. 62×94 — 38¹/₂ кг. В 1 папер арк. 24.960 т. літ.

Микола **Н**агнибіда

БАЛАДА НІЖНОСТІ

Навіщо непокій?

Вітер снігову пряжу

намотує на клубок землі.

Сторожа чесна дихає у млі,

на мушках стигнуть

прикордонні кряжі.

З якою ж вісткою

неждані вістові

ідуть з пурги,

уклавши в піхви леза?

Навіщо ж матір знов тобі

бої та ніжність класти на тереза?

О, матір, груди без відлиг

важкими сходами до мрії

підводили, навчали і вели

голоту черстої Таврії.

Ти забувала ніжити дітей,

бо ніжила рожеве тіло мрії,

бо сурма кликала: сідлай коней

у похід за життя Таврії!

І революція здіймалась кулаком,

земля складала строго брови,
мене ти годувала молоком,
настоянім на поросі, на крові.
І ти, вищерблюючи почування гострі,
лише відомі грудям матерів,
вела безжалісно на розстріл
ще зовсім хлопців-юнkerів.
Крізь пар пурги вертала ніччю
(забувши кулю з-за плеча),
аби зрадіти звичайній речі—
сну сина в бідних тавричан.
О, матір, виросли сини,
ці мудрі голови, залізні плечі,
вони ведуть славетний корабель весни
крізь грім і славу найкрутіших течій.
І пісню їхню п'ють світи,
як грози зсушена земля,
і бруньки серць ростуть
— іти

по курсу корабля.
А матерям, що в пасма сніжність
поклали перші переправи,
сини несуть
любов і ніжність—
підхмарні пам'ятники слави.

Грудень, 1932 рік.

БАЛАДА ПРО ВАРТОВОГО

Остужена і здичавіла ніч
розслабила струну дороги...

З натуги важко брякли ноги
і холоніли вінця віч.

Йому комуна наказала:

Стеж

за скиртами тугого урожаю,
щоб ворог, причаївшись, не краєв
тіла їх лезами пожеж.

Старий товаришу,

незданий в арсенал,

палив плече вузькою смугою,

і згадка свіжа і рясна

в години варті йде подругою.

— Чонгар!

Від крові ти

родючий краю!

Зросло ж під поглядом моїм

на утлих грудях тих руїн

обличчя бронзове врожаю.

Чонгар!

На цей ось чорнозем
ми розливали кров, мов воду,
і тих походів

        славну вроду
нащадок мій ще понесе.
А зараз там дружина радо
гойда нащадка мого сон...
Вогню раптове колесо
пересікло дорогу згадск.
Благанням сина і дружини
гукала з варті сурми мідь,
і згага скованих століть
штовхала, пробудившись, в спину.
В жаркому вогненому крузі
займались хмари

        і тополів тин...
... Верства... хвилина —
        й буде він
в пожежі відбирати друзів.
І раптом обірвався біг,
немов життя

        згоріло, згасло,
і зачепилий порив плазма
упав край нерухомих ніг.
Вп'ялися пальці в карабін.
Він повернувся,

        став на варту...
Згортала ніч зірчасту карту
за мовчазний тривожний гін.

БАЛАДА ПРО ЗЕРНО

1. ВСТУП

Мов диригентів палички, тополі
розпочали прелюдію весни,
хори дерев набряклі, голі
подали перші голоси,
і струни вод

з земель масних
в музику втиснули баси.
В таку пору

на Таврії пасат,
як побратим, іде у вогкім хилитанні.
В високих водах на світанні
пливе гусей роздвоєна коса.
Бруньки бунтують по садах
і віє

життя і сміх із строгих круч.
В таку пору блакиттю заржавіє
на горизонт натягнутий обруч.
І в стайнях рвуть реміння коні,
копита гнуть в скаженій грі.
В таку пору так мудро на долоні

зерно розцінюють старі майстри.
В таку весну піднято круто
коммольську кров у жилах днів,
дівчат найлюбіших забуто
в борні за завтрішній посів.
Й по селах мчить, як вихор, листоноша,
щоб телеграм вогонь не згас...
На Таврії весна

напружена й хороша...

— Тебе я слухаю,
товариш Опанас.

— „Прийшов в райком,
бо комсомол я знаю,
як сина власного,
що в місті творить крицю.

Історія така:

хоч з пекла зняти зграю,
що восени покрала всю пшеницю.

А ворог цей з обличчям друга,
повір, між нами десь рина,
ганьбою ляже на комуни смуга,
де не зросте гаряча ярина.

Кажу тобі ім'ям ста голосів —
знайди зерно

і дай нам на посів“.

2. ВІДВІДИНИ ОПАНАСА

Він поспіхом відкидає двері,
він тепло запрошує до світлиці.

Відвідинам раді —

з стін на папері
всміхаються рідно портрети столиці.
На стіл попалений стеле дружина
хліба гливкого,

шматки цибулини.
Висить на гвіздках, мов торішня піна,
замість образів голубе павутиння.
Опанас приносить горілку гарячу,
і тануть, зігріті крилами брів,
хазяїна очі, ясні й дитячі,
мов ранішні зорі, що квітнуть вгорі.
На честь гостей

дочка співає тихо
далеку пісню, радістю убогу
і щедру на журбу,

страждання й лихо,
печальніше за наймитську дорогу.
Й на мить холоне супокій,
лисніють у хазяйки сльози...
Опанас наливає —

„пий
за щедрі завтрішні покоси!“
І кулаком важким, мов гиря,
він б'є себе в квадрат грудей.
„Моїх батьків — засмучених людей —
страждання линули у вирій.
Крутий наш час.

Але ці плеса

змітає щедрих днів мета, —
аджеж під хмарним небом весен
зелено зводяться жита.

І все, здобуте кров'ю і руками,
віддав комуні,

серце віддав теж,
аби відкинути

давно відперті брами
і вийти на поля

без черствих шрамів меж.
Аби умер

убогий тік в дворі —
кричуща згадка стертого обличчя,
де за дідами батько догорів
над вбогим колоском сторіччя...“
І за руку бере хазяїн п'яний,
хазяїн виводє мене на подвір'я...
Черпає вітер молоде сузір'я
зеленим келихом весни.

Зірчасту сіль закинувши у воду,
п'є вечір пісеньку за гаєм,
на свіжозорянім току
садок уперше зацвітає.

Хазяїн тихо:

„ти ось молодий,
постарієш, безсило звиснуть руки, —
на вітах цих зростуть плоди —
круг тебе юрмами онуки.
І буде вечір лагідний високий,

розмірений, як серця вдар,
і прогрімлять у згадках кроки
залізних друзів на Чонгар.
І попіл їхніх почувань
з сторінок братимуть онуки...
А зараз в тебе

мужні руки,

сади дерева

завтрішніх садиб
і не пускай на віти твань,
щоб сонцями зросли плоди,
щоб черв не плазував у плід
грозою зрошених садиб".
Вертав в райком...

Останній тиск руки ..

Я з думкою проходив луки
— Коли у нас такі батьки,
які ж то виростуть онуки!

3. підкинутий лист

„Я може ворог, може ні,
нехай це буде невідомо,
мене ж виснажує, як втома,
ця таємниця на весні.
Річний садок на зоранім току
росте край клуні в Опанаса.
Йому, я знаю, не пробачить клас
Криваву мудрість отаку.
Садок укрит цей, ніби тина,

зерно, що згарбнула його рука,
і юне тіло батрака,
що Опанас вдавав за сина.
Я може ворог, може ні,
нехай це буде невідомо,
мене ж виснажує, як втома,
ця таємниця на весні..."

4. ДРУГІ ВІДВІДИНИ ОПАНАСЯ

Нові і несподівані відвідини.
Під цвітом піниться галуза,
і Опанас стрічає віддано,
але в цій грі козирним тузом,
гаряче серце я приніс,
криваву помсту я приніс.
Важкі ворота відкидайте враз,
підносьте, друзі, заступи у вись,
корчуйте сад,

корчуйте віру
хазяїна цього,
бридку офіру...

Ми ніч корчували

коріння й гілля,
ми тік розгорнули в чотири боки,
під нами гор'ла прокляттям земля,
над нею помстою

зводились роки.
Під нами
в ретельних чужих чувалах

зерно напинало холщеві спини,
над нами класа тривожно гула,
беручи на терези

кожну зернину.

Під нами з лопатою
в зернах лежав
пожовклий кістяк батрака.

Над нами блиснуло лезо ножа
й хазяїнова рука.

Хазяїне!

Клас вкладає в безсонний наган
набої

і зводить курок,
й не переступить твоя нога
наймитських жовтих кісток...

На цьому треба

обірватися баладі,

Та груди зводить міхурами гніва,
і я гукаю — юний класе,
круг наших ватр

в стрункім вогні
ще гріють груди Опанаси.

І з нами за одним столом
їдять здобутий нами хліб
і славлять піснею й вином
моєї молодости плід.

Умивши нашу кров із рук,
вони простягають нам руки,
вони шукають, ніби круки,

де захолюнув серця стук.
Вони невинним певним зором
стрічають погляд, кинутий тобою,
вони ридають над селькором,
що впав від їхнього ж набою.
Вони увічливо стрічають молоде,
вони клянуться в дружбі поколінню,
в дірявій торбі їх грудей
лежить для нас загострене каміння.
Юний класе!

В поході, в напрузі,
в переправах, де важко вгрузає нога,
накажи своїм чесним друзям
поруч з вірою нести наган.

БІБЛІОТЕКА
Ім. № 2-10

Ігор Муратов

ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
МАРКСО-ЛЕНІНСЬКИХ ІНСТИТУТІВ
~~БІБЛІОТЕКА~~
№ 129389

ХАРКІВ

ГЛАВИ З ПОЕТИЧНОЇ ПОВІСТИ

ДУМА ПРО ПЕРШОГО ОСАДЧОГО

— Чи не той хміль, що коло тичин в'ється,
Гей, той-то Хмельницький, що з ляхами б'ється,
Веде військо у брід,
Через гострий камінь,
Нищить ляхів не своїми — чужими рукам.
Не своїми білими, панськими —
Чорними руками козацькими...
— А як притихла
П'яна лють погрому,
І вже без сподівань, без віри, без мети
Скалічені верталися додому
І знов у землю — пашенні кроти...
— А якої ж ми користи діждалися?
А завіщо ж ми в бої розіп'ялися?
Мов над мертвими тії круки,
Багатіють ситі дуки,
Приховують скарби різні
Отамани запорізькі...

— Й одвічний голод зазирнув у вічі,
І панським гульбищем

Зустрів їх рідний беріг,—
Тоді побачили: „Єдина, славна січ“ —
Безоких кобзарів надумана химера...

— Зажурився козак, та й Іван Каркач:
Та чому же це нам доля така гірка?

Ой, ми різали, рубали —

І старих і молодих,
І дітей малих —

Завіщо?

— Ой, ми різали, рубали,
Собі долі здобували,
А свого налігача не позбавилися
Сіром'яжній нетяги кров'ю обливалися.

Завіщо?..

Тоді побачили:

Пекуча мука болю,
І дим, і крик, і гнів, і смерть, і кров —
Не за зрадливу обіцянку волі —
За панське неподілено добро.

Тече Дніпро, тече сивий — назад не поверне,
Летить орел, летить сизий, додолу не знизиться,—
А голода зі всяким панством й повік не замириться...

— Тоді побачили,

Коли азарт різні розтанув,
Що ворога саме
Минула страта,

Також добріють січові гетьмани
І російські пани і польські магнати.
— Та й гукнув Каркач — земля затрусилася:
„Нам не тре, ні сотників, а ні полковників —
Ходімо ж но, хлопці, у далеку путь,
У степу ширському, в далекому краї,
А ні ласки панської, ні кривди немає!“ —
І пішли...

ІВАН КАРКАЧ ПРИВІВ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Залишено позаду
    пройнятий вітром шлях,
Прорипано возами
    тягучу далечінь;
Хлипає болотяна,
    під чоботом ячить
Чужа, неперехожена, незорана земля.
Але нехай буремно
    курявить степовий
Пропахлий черноземом
    скажений вітровій.
Важкий він,
    перший день цей,
Але минуле в прах:
Не вернуть поселенці
    до сивого Дніпра!
Не сотні верст —
    край світу!
Не тільки багно —
    камінь
Зорали б і збороли

упертими руками,
Лише б не бунчуками
Владарський глум старшин
Над чорними горбами
Зопрілих наших спин.
Безстрашно і бездумно
Ішли в кривавій піні,
Ми вирізали Умань
Ворожу і безвинну...
З горілки й слави п'яні,
Вривалися—гуло,
Щоб аж до віку пана
В козацтві не було!
Дарма нас кров'ю змито,
Не все одно хіба —
Москва, Реч Посполіта,
Чи січовий наш пан?
„Терпи козаче“—знаємо!
Ми терпимо давно —
Не в наших льохах грає
Настояне вино;
З гетьманів кров не булькала—
Маєточок цвіте,
А в нас порожня люлька
І семеро дітей?
До дідька славу!

Годі!

Отаманство не бійсь—
Вам золото не вродить

На нашому горбі..
Земле незорана,
вітряна, цілинна!
Нехай спочатку будеш ти
важка нам і гірка—
Не проковтне ненависти
і рішення не змінить,
Голоблі не поверне
Іван Каркач!

СТАРЕ ВИНО У НОВИХ МІХАХ

...Їжастий степ.
Некуплене болото
Ори і сій
Та їж собі свій хліб,
Хоч роду панського,
а хоч голота
Живи спокійно
на новій землі.
Аби врожай
та за обідом чарка,
Та баба добра—
і не візьме біс:
Тече для всіх
рибний, веселий Харків,
І сонце світить
і мені й тобі
Та невимовна
у ночі зажура
Та темрява тривожна і глуха..
У вічі млі
вдивляються понуро

Кривенькі каганцеві
вікна хат.
Здавалося —
оточення вороже
Оцих тупих, розпатланих ночей
Зрівняла дружною,
зробила схожими
Рук заскорузлість
і високу честь.
Один до одного
життя здавалось тулить
Людей.
Із них одне
незламне і тверде
Ні золото, ні скарби, ні минуле
Не розрізнить думок їх і сердець.
Один за одного,
Бо кожне темне місце
Загрожує на цій чужій землі:
що мить,
здається, свисне степ
смертельним свистом
Навальної татарської петлі...
Ніщо святої єдності не змінить.
Однаково вартує по ночах
Отамана Шидоловського родина
Й простого козака
Івана Каркача.
І вулиці лягли

Замість татарських займищ,
Купцям сюди знайома стала путь
Та до отаманів колишніх внайми
Понуро „вільні“ мешканці ідуть.
Й не всі з побожністю

З російської столиці
Слізми подяки зустрічали радо
Державну грамоту імператриці:
„Над мешканцями вільної станиці
Отаману і всім „можнейшим“—владу“.
Поміж крамниці шкутильгають роки,
А то—метнуться ярмарків азартом—
і знов бредуть. Крізь сірий, кривобокий
поплутаний, брудний купецький Харків

ЯРМАРОК

Ще в небі біліє
Гусяча дорога,
Гадючкою
холод з вогкої землі—
Вже чутно спокійне сопіння волів,
Отар
батогом пересипаний
стогін.
Від конів запінених
в'їдлива пара,
Їх вітер у ніздрі роздуті цілує—
В'їжджає, похитуючись,
на ярмарок
Руде, волохате сукно із Валуйок.
Пронизливий дух зопрілої шкапи
І м'яса і дьогтю
гуляють містом,
Вплітаються в вулиць
настояний запах—
Болотної вогкості, меда і тіста.
З шашличних

у ніздрі —
пара гірка...

Ще рано.

Година—галас потроїться,
І захитаються клекотом ярмарки:
Успенська,
Крещенська,
Покровська
і Троїцька.

Десятком горлянок натужно ячить
І виє

бродячий звіринець на вигоні,
Між зосереджених глядачів
Флегматик-ведмідь

Наступає на цигана.

ШТИЛЬ

Над основ'янськими будівлями
Осіньне листя—не кружіння,
Провулки, порохом задимлені,
У затишному золотінні.
А присмерк ближчає,
І поночі

На вулицях самотньо й дико,
Коли підряд на всі прогоничі
Загвинчено привітність вікон.
Коли за пасмами туманними
Сховався блиск трамвайних рейок, —
Здається Квітка-Основ'яненко
Проходить тихо по алеях.

І бачу у гаю—

туман та він,

І, відчуючи у грудях
півінь сил,

Додому йшов

і про хахландію

Нові народжувались повісті.

І повість набрякає главами,

майорить риска,
в піснях кобзарських неуславленого,
буденного одвіку міста.
... У Київ селами подертими
Йдуть богомольці.

В хрестоголову
З мощами, з лаврою, з печерями
„Праматір руських городів“.
... Десь за степами, за просторами
Ранковий промінь мляво мліє
На позолоті бань соборових
І на похмурому Кремлі;
Потягується сладко—еславлена
Під гуди дзвонів по церквах—
Боярська п'яна і скривавлена
Непереспівана Москва—

Столиця злиднів, страт і розкошів,
Плацдарм придвірцевих бур...

... Боярства і купців гроза,

Смертельный жаж придворних блаз-
нів,—

На росписних човнах в Казань
Пливе
Розгульний Стенька Разін.

.. Суворі вулиці... Граніт... Петровський шик...
Нева... Туман... Санкт-Пітербурх.

Державним словом самодура—
І кров'ю, м'язами холопів
Встав.

Недорубане у мурі
Історії
Вікно в Європу.

... І Квітка думає:

Знаменні
Міста епохи!—Рівним кроком
Події ваші та імення
Пройдуть живими
Через роки...
Баяни ваші вам складають
Хвалебний сказ, любовну пісню.
А що розкажеш-заспіваєш
Про рідне та... безславне місто!
Що тут цвіте навколо,—
крім:

Звичайних буднів ситі морди...
Ще конопляні лихтарі
Та екосез під клавікорди!
Нудьга і проза і туман
Днів болотяних—гірша марка.
...Увечері гран-пасіян
Кладуть, нассавшись кізлярки,
Прикажчицькі юнці.

В дверях більярдних, товплючись,
Шепочуть, співчуваючи

Душею й тілом,—

„Зрізанню у лузу середню—жовтого

Та карамболя—по червоному і білому“.

З дверей ремісників німецьких

З відгиком пива спів гуля:

Als der GROSSVATER die Grossmutter nahm tra-

la-la,

Da war der Grossvater ein Bräutigam tra-la-la!

... І поки лунами чеканними

Під мідним вершником підкови,—

Закінчив

Квітка-Основ'яненко

Іще одну хахлацьку повість...

Грошима, виступом, порадою

Він радий місту допомогти,

Та в творчості стає привабою

Білявий затишок хатин.

І, обійшовши свист ногоя,

Вишикує у главах вряд—

Марусі бідної кохання,

Веселощі селянських свят.

Тінь Грозного чи Годунова

Повз його вікна не пройшла..

Про вулиць бруд

Співочим словом

Не виллеш на папір балад.

Десь за провулками у полі

Нащадки славні Каркача

Вбирають пітну вогкість боєнь

І шерстийки труйний чад...
— Про них би заспівати пісню

І про отаманське вино...

Та шерстийки келій тісних

Не бачить Квітка крізь вікно...

Лише гаї. Лише журливо

Задумана сторожка кривиться.

... Подумав

І старанно вивів:

„Сватання на Гончарівці“.

ПЕРЕД...

Донбас:

Землянки. Курява. Дим...

Донбас:

Скарбниця, всесвітом визнана.

— А антрациту, а соли,

А руди

Залізної...

...Важкувато у термін десятиденний

Прикинути оком господарським „тищі“.

Підрахувати річні дивіденди

Норфельдів та Ігнатіщевих...

Інкрустовану залу

Розквітчено пишно.

Поблискує лисинами, в крісла засіло

Кремезним торсом

„Горнопромышленное

Общество Юга России“.

Звідси,

Зваживши обставини ринку,

Обернувши на асигнації

Вугілля тонни,

Воно порадиться
І знизить розцінки
Зарубникам, саночникам, коногонам...
І, дізнавшись про з'їзд
Та хазяйську відозву,
Десь у Рутченкові
Шахтар чи шахтарка,
Прочитавши розцінки,
Загне загрозливо
— У господа бога, в хазяїна, в Харків...
... За вікном погода простудлива, слизька...
Коні місять копитами
Ріденьке тісто,
Хлюпає калошами перехожих Сумська,
Щоденним життям ворухиться місто,
Що живе, як і личить подібним містам:
Заповзятість думських стремлінь,
Заскорузла
В боротьбі з калюжами
На містках,
В місцях, де стрибати—безглуздя.
Вдячні неторопності міській,
Відшукавши дорогу, не схожу на кляйстер,
Понурі, стереотипні „ваньки“
Прямують спокійно по коночних рейках.
Улесливо в'юняться
Прикажчики бідові,
На лаврах спочивають,
Прибутками набряклі:

Ковбасні Кабакови,
Рижов-Пономарьови,
Розбитий на крамнички
Пасаж Пашенка-Тряпкіна...

... Центр настільки до тиші призвик,
Що вважав:

Розмовляти навіть не варто
Про далекі загрозливі події Москви,
Мовляв, неможливі

В умовах Харкова,
Який не продовжить обурення вглиб...
І даремно поліція робить труси,
Бо коли страйки, правда, були,
То в суто економічному дусі.
Отже, спокійно. Учасники з'їзду
(коли спорожніла заля)

Вирішили:

„В театр не йдемо: пізно
І пісно“.

А звідси висновок:

— У „Версаль“.

А поки у „Версалі“

Заказували ром,

В театрі, повному

З лож до галереї,

Освітлений рампою

Кінчався погром—

Тобто, остання дія „Євреїв“.

І актори, відважно забувши про страх
Можливого
Чорносотенського самосуду,
Глядачам доводили
Фарбливо і гостро,
Що євреї—все таки люди.
Але головне
Почалося тоді,
Коли заля проковтнула
Вибух овацій
І, м'яко стелючись,
Зашурудів
З верхнього ярусу
Сніжок прокламацій.
... На заводі не гунав ковальський,
Не шарудів у механічному пас,
Ніч нервово цигарками пихкала де-не-де.
Не дослухавши гудка,
Хрипкуватий наказ—
Перший вирушив
„Гельферіх-Саде“,
Перейняв „Мельгозе“.
Підмерзла рань
Рипала, поскиглюючи.
І тільки на розі
Уперше grimнули невголос—„ура“
Зустрівши
голову колони
Паровозного.

І через центр, що замкнувся на ланцюжки
(Де кожна квартира принишкла окремо),
Зробивши трибуну з рук,—

Робітники

Пронесли над головами Аргема.
З тремтячого під промовцем помосту,
Над Соборним майданом,

Напруженим і кострубатим,
Ливарник з Паровозного

„Дядя Толстий“

Хитнувся

І вигукнув:

„Геть цараті“

Канатка сунула з Катеринославської.
Нерішуче застигли драгунські підкови:
І Харків побачив, що він тримається
Не на Жевержєєвих

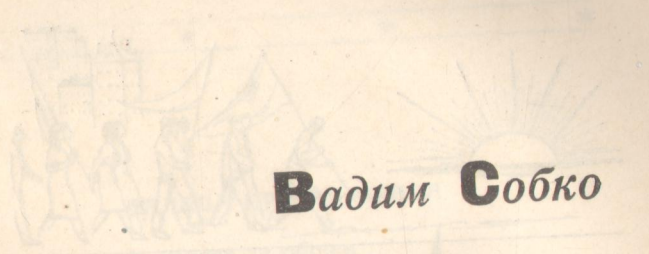
І не на Кабакових.

А коли перший постріл

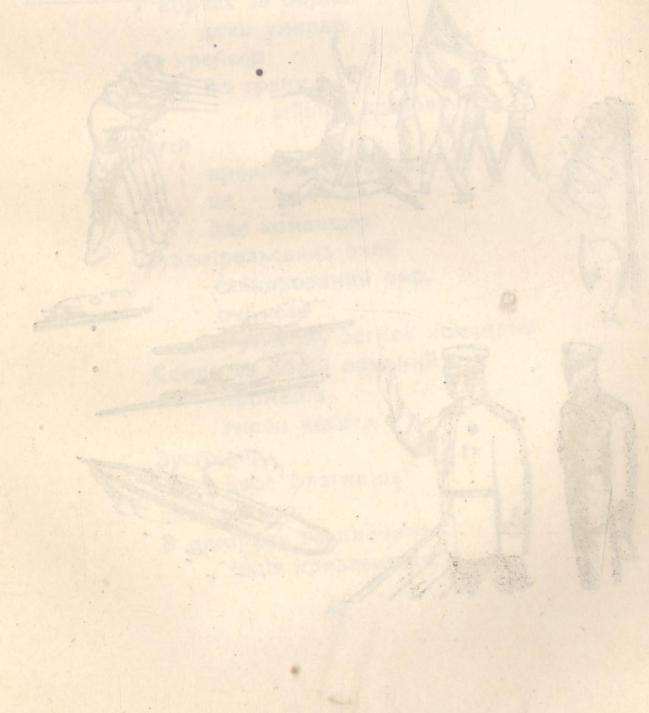
З присвистом проспівав
Над вагонами конок,
Нагромаджених в гори,
Здалось: Червоно-Пресненська
Барикадна Москва—
Не за тисячу верст, а поруч...

Вадим Собко

БАЛАДА ПРО АДМІРАЛА

У корчах за обрієм
день умирав.
На крейсер
по трапу
зійшов адмірал.

Чути
кроки твердої ходи—
це
йде командир
З адміральських очей
схвильований вир,
очі-леза
з розгону загнав командир.
Сонце за обрій ламаний
променів
гнало каскад,
Зустрілися
двоє флагманів
двох ескадр.
В адмірала за плечима
Індія кривавиться,

за плечима

розстріли,
страйки,
горе.

І здається,

що в нього брова з лица
зараз стрибне
і кинеться в море.

В командира позаду
три революції,

Вибухи,

тінь Аврорина,

В комадира позаду
прапори в'ються

І палають заводів
розпалені горна.

Але лізе вгору
біла рукавичка.

Віддає амірал салют.

Командир постояв,
павзу вичекав
і руку підвів своєю.

Сонце сховається
зовсім скоро.

Оркестра

кидає британський гімн.

У два шереди
стоять военмори
могутні,

веселі,
тугі.

Пропахли сіллю
радянського моря
і потом революцій вони.

... Здалось адміралові:
кожен з военморів
дивиться зверху вниз.

Місяць дивився
глузливим оком,
В хвилях промінь
умирав.

Озираючись,
боком,
боком,

На катер зійшов адмірал.
Як мертва риба,
слизька й холодна,
плавала в серці
безсила лють:

Адміралові
страшно сьогодні
відавати
ввічливий салют.

ПЛАТІ

У Білому домі
живе президент.

У Білому домі
класичний спокій.

Більшої слави
немає ніде.

Білий дім —
це згусток
сили епохи.

Та не завжди
сонцеві розтирати

Промінням своїм
президентські штаби.

І приходить у Вашингтон
ветеран,

Ветеран
світової війни.

Він приходить і каже:
— Я все віддав,
чув гарматних ударів
фокстротний мотив.

Роки пливуть,
як пливе вода.

Термін минув:

— Платі!

Ми прийшли,
ми стали табірним містом,
нам

більше нікуди йти.

Нам ніде жити

і нічого їсти.

Термін минув:

— Платі!

Нашою кров'ю
полито поля.

Ми землю тобі
принесли на таці.

— Платі!

І тривожно гуде земля
напруженим кроком

важких демонстрацій.

— Платі!

Люті вітер

у серце дме,

Білий дім

прапори підсмикує.

У порталі

виставив кулемет

коротку зрубану

пику.

ПЛАТІ

У Білому домі
живе президент.
У Білому домі
класичний спокій.
Більшої слави
немає ніде.
Білий дім —
це згусток
сили епохи.
Та не завжди
сонцеві розтирати
Промінням своїм
президентські штапи.
І приходить у Вашингтон
ветеран,
Ветеран
світової війни.
Він приходить і каже:
— Я все віддав,
чув гарматних ударів
фокстротний мотив.

Роки плывуть,
як плыве вода.

Термін минув:

— Платі!

Ми прийшли,

ми стали табірним містом,
нам

більше нікуди йти.

Нам ніде жити

і нічого їсти.

Термін минув:

— Платі!

Нашою кров'ю

полито поля.

Ми землю тобі

принесли на таці.

— Платі!

І тривожно гуде земля

напруженим кроком

важких демонстрацій.

— Платі!

Люті єітер

у серце дме,

Білий дім

прапори підсмикує.

У порталі

виставив кулемет

коротку зрубану

пику.

— Плати!

Тиша в повітрі
висить, як намет.
Ми знаєм цю тишу
гнітючу,
важку.

І дзвінко розплачується кулемет
пекучим золотом
куль.

ТОВАРИШ

Руки навипередки біжать,
Очі летять
за грані вікна.

За вікнами
тонко,
як лезо ножа,
висвистує пісню
весна.

Я сиджу біля лещат.
Весна торкнулася плеча.
Шнуром Бікфорда
гаряча кров
вогнь у серце несе,
як патрон.

А учора
теплі маки губ,
А учора
соняшне волосся
Розірвало вечір набігу
І у серце
весело вп'ялося...

У майстерні перерва.

Спокій.

Розпливаються лунко
слова там.

Долітає до мене збоку
Пісня про матроса Харавата.

Покохав матрос Харават

У розгойдану юність свою.

Кулемети і реви гармат
Захлинались в запеклім бою.

В неї стан —
як постріл стрункий;

В неї в очах —
вогники паляться.

Та вона
не тисне руки,

А лише простягає пальці.

Він любив її
всю до дна.

У неї терпкий поцілунок.

Цілував,
як поля весна,
Тьмяно пахло
з проталих лунок.

Ворог
силі скоритися мусить.

Ще не зрубана геть голова.

І казав
комісар сивоусий:

— Обережніш,
Харават.
Колихнулися очі,
як келіх.
— Це кохання,
наче вода
Я за тіло її
веселе
Револуцію
не продам.—
І йшли поцілунки лавою —
кулеметний
веселий вогонь.
Ще ніколи
такою ласкавою
не була коханка його
Копитами коней
дзвенить трава.
У обіймах
тихо спить
Харават.
А ранком
вуста не шепочуть
„люблю“.
Переможно ступає
нога.
Блискуче виплюнув лють
У чоло Харавата наган.
Вороння налітає радо.

Вітер свіжої крові напивсь.
Тільки пісня про Харавата
Понеслася в розлогі степи.

.....

В неї стан,

як постріл, стрункий,
В неї в очах вогники паляться.
Та вона
не тисне руки,
а лише
простягає пальці.

.....

А учора

теплі маки губ,

А учора

соняшне волосся
розірвало вечір на бігу
і у серце весело вп'ялося.

Ми чітким,

напруженим кроком
несемо

переможні дні.

Мій товариш

розмашисто

й широко

Тисне руку мені.

ВЕСНА

Стрічками кулеметними
стукала кров.
На руках
набрякали жили.
Думки,
як тіні,
торкалися скронь,
щось в голові
ворожили.
Думки тікали
далеко в степ.
Пробігали знову люди:
... Там в степах
більшовицька сила росте,
розвіваючи
тракторний дим.
... Там в степах
поламано трактори...
...Вже гукають
про зрив вони...
І підходить до мене

моторист,
Що пропах просторами,
як весняні сні.
Він підходить до мене
І поруч стає.
У мене в руках
метушиться деталь.
Ця деталь,
як серце моє,
у далекі степи
проліта.
... В ніч
Неслося гудіння,
як зойк,
Смачно рвали землю
плуги,
Але краплями люті
у масло
пісок
розсіяли дві руки.
Хто?

ХТО?

Х Т О ?

Але важко
хлипає
мотор.

Зоря пропливає
червона,
густа,

А трактор
іще кахикнув
і став...

У мене в руках
метушиться деталь
і думка
в далекі степи
проліта.

... Завтра
підуть в степи
трактори,
Смачно рватимуть землю
плуги.

Але знатиме
цей моторист,
що мало
узяти розгін,
що мало
узяти темп.

У ворога лють росте.
Гостріше

очі і вуха!
Стеж і слухай.
— Готово, товаришу!
— На! —

Зморшку з лоба
зняв моторист.
Холодком у грудях
весна.

Там
степами
ідуть трактори.

ВИНО

На вирізьбленій таці
золото—вино.

З далеких плантацій
привезено воно.

Вино стоїть в крамниці,
аж морщиться вікно.

... А десь матросам сниться
забуття —

вино.

Хвилі моря поре
брітанський дредновт.

Скінчилось рейсу горе.

— Давай вино!

На розстріли у Хіні
ми підемо знов,

Чи ж нам іти сухими...

— Давай вино!

Нам нічого губити,
нам все одно.

Братів наших убито...

— Давай вино!

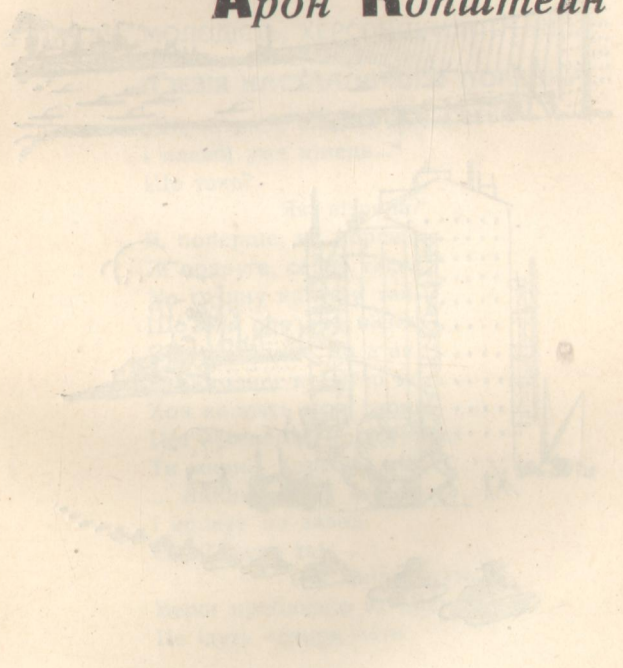
Ми вже давно забули
Дітей, жінок.
... А десь в темряві вулиць:
— Давай вино!
І вже туманилася голова.
І плавали
п'яно веселі слова.
Але рвонулися другі,
гострі, як клинок:
— А слухайте-но, друзі,
— Геть вино!
На Росію, на Хіну ми
несем гарматний чад,
А може перекинемо
грозу гармат назад.
Чи ви усі
забули це,
Чи хмарить вас вино?
Гойдають
темні вулиці
тіні жінок.
Їх мучають морози,
Їх гнітить переляк...
Рушаймо ж, матроси, на короля.
І гніву
вітер грізний
у вітрила дме нам..
Аж в серце залізла
рука полісмена.

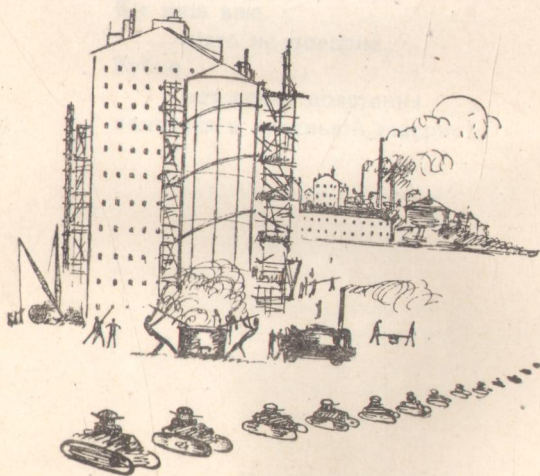
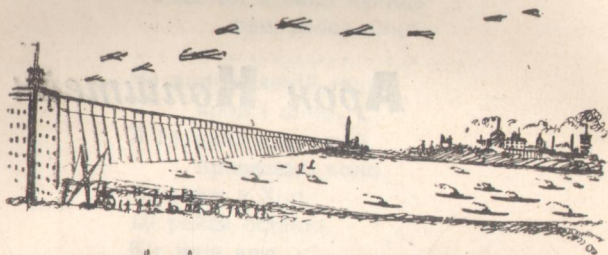
Повітря рвали кулі.
Сказилося вікно.
Фонтаном в пащі вулиць
рвонулося вино.

.....
На вирізьбленій таці
кров і вино.
З далеких плантацій
привезено воно.
Матроси у Хіні.
Ці рейси останні.
Біг днів вже
ніхто не поверне.
Буйне
матроське повстання
почалося в маленькій таверні.

Арон Копштейн

З ЦИКЛУ „МОЛОДІСТЬ, ХЕРСОНЩИНА ТА ІНШЕ“

ПРЕЗІЯ НАСТАНОВЧОГО ПОРЯДКУ

„Ой, вітрила склали крила,
І плавбі уже кінець...“
Що таке?

Які вітрила?

Я, поперше, не морець,
А, подруге, серце тисне
На грудну клітину так,
Що моя прозора пісня
Пружно кличе до атак.
Гул столиці не зітер це,
Хоч киплять отут громи,
Ще й тепер в моєму серці
Ти живий, Херсоне мій!
... Вийшла рота за ворота
І крокує на завод.
Ой, Дніпро там,

Ой, Дніпро там,
Верст приблизно за шістсот,
Це ідуть чотири чоти

(Я б, напевно, їх зустрів),—
Вийшла сотня на суботник —
Треба знищити прорив.
А в тієї роти, знаю,
Повний крок. Уставний темп.
Я поволі повертаю
До своїх звичайних тем.
А в тієї роти, знаю,
Прапор гордо майорить...
Я поволі повертаю
Ще й на свій звичайний ритм.
Я давно уже примітив
Цей напористий мотив.
Та боюся —

скаже критик

Гостре слово:

„примітив“.

Мій шановний критикане,
Примітиву не лякайся,
Бо слова змужнілі стануть
В лад,

в поезії полках.

Не розгублюйся панічно,
Не тягнися до води,
Я кажу,
що це — лірично!
Що?

Неправда?

Доведи.

Я кажу, що це — лірично:
Червень. Полк. Дніпро. Завод.
Я кажу, що це — лірична
Пісня радісних турбот.
Бо завод прориви нищить,
Пісня працю підійма,
Бо — коли вже так — мені ще
Й дев'ятнадцяти нема.
Ці рядки не застаріли,
Молода моя доба!
Напинаються вітрила,
Починається плавба.

Харнів,
Червень 1933.

ЗВИЧАЙНЕ РАДЯНСЬКЕ МІСТО

1.

Зимова ніч

рипіла під ногами.

Нас оповила темрява густа,

Нас оповила темрява пуста,

Ми розмовляли про міста,

Йдучи німими берегами.

(Розмова тепла і проста

Тривала довго поміж нами).

Порозумілись ми:

Херсон

Іде у ногу з Радсоюзом,

Старі століття б'є на груз він.

Не суперечимо —

в бетон

Він одягається.

І шлюзи

На Дніпрельстані —

новий фронт.

(Але чому це колесо

В твоїх проваллях, місто, грузне?)

По темряві,
по рівчаках
Спрямовуємо ми удар свій,
Як це зазначено ЦК
(„Про комунальне господарство“).

2.

А саме:
Баюри оці стануть
В асфальті,
брусчатці,
бетоні.
Звідси
до Дніпрельстану
Пароплавні рушать загони,
А далі — я бачу — на Київ
Маршрути йдуть кораблів.
Чи бачили
темпи такі ви? —
Чи бачили
мозки такі ви?
Чи бачили
руки такі ви? —
Знаряддя
більшовиків!

3.

Але:
Горять Індустрійні пожари,

В змаганні дорога ясна.
Та ходить іще примарою
В жовтім вбранні
війна.
Танків карликові вежі
Стануть в уставний фронт.
І, мабуть, в генштабах заможних
Націлюються
й на Херсон.

Слово до
чужозем-
ного
солдата

Банкіри,
попи,
магнати
Примушують тебе стріляти.
Бомби — на Дніпрошлюз!
Румунський і польський собрате,
Учися гвинтівку тримати
За наш, за Радянський Союз!
Ти зраджений,
Ти заляканий
Фейерверком давніх мар.
Найперш — не румун, не поляк ти,
Найперш ти — пролетар.
На нашому — вірному — боці,
На них —
повернути штики,
Як у тім, вісімнадцятім, році
Повстануть румунські полки*.

---

* 1918 р. в Херсоні зорганізувався румунський партизанський полк радянської орієнтації.

Зникнуть тоді кордони,
Змагатимуться —

буде час —

Бавовнярі Херсону

З виноробами Ясс.

Коли відпалають заграви

Після Великої Гри —

Поїдуть тоді до Варшави

На інструктаж слюсарі.

Будуть Держплани схеми.

Креслити в поті турбот...

А поки —

в Авіяхемі.

Фортецею —

кожен завод.

4.

О місто, де бились хоробрі!

О місто, в робочій робі!

Розкрилися широко пори

І радісно вітер шумить,

І серце — немов динаміт...

На всі ти хоріло хориби,

Та скрутиш міцними суглобами

Усіх, що тебе мимохідь

Пожерли б,

зітерли б на порох.

5.

Звичайне
радянське
місто!

Звичайне радянське село,
Не більше,

не в краще інших.

Ми в праці, кріпкій і насиченій змістом,

Старому не платимо чинш.

Колишне чиновницьке місто,

Ти бачиш уже металістів,

текстильників,

бавовноробів,—

Зростають нові фахи.

Темпи й пориви вистигли,

Ти бачиш великі шляхи.

Ти частка нової епохи,

А в ній — легіони, як ти.

Тому — не спиняйся —

у похід!

Споруджуй нового порти!

РОЗДІЛИ МАЙБУТНЬОЇ ПОЕМИ

I. ЗЯСПІВ

На літо вже скидається,
Хоча й весна в порту.

Гадав —
була весна оця

Фор ту,
лише фор ту! *

І не шукав я версії —
„Ту бі ор нот ту бі“ **,

Своє віддав бо серце я
Тобі,

лише тобі.

Та не для цього я збирав
Ці хвили рим —

в прибій.

Початок пісні — тільки гра,
А пісня —

не тобі.

В хатах сьогодні —

---

* Для двох.

** „Бути чи не бути“?

ні душі,
І навіть зморхлі старики
Сьогодні на воді.
Хто весла на ріці сушив,
А я на березі ріки
Зі словником сидів.
Граматику англійської
Вивчав.
І от — я бачу — близько
Англійський пароплав.
Запахло п'яним медом лип,
Весна — в своїх правах.
І пароплав, що довго плив,
І пароплав, що в море влип,
До порту підплива.
Запахло п'яним медом лип
І пах пішов углиб.
І ген подався на степи
Бруньок квітчастий пил.
Запахло п'яним медом лип...
Та пах оцей —
до ляду!
Почав я на пісенний штиб,
А напишу —
баладу.

НЕДІЛЬНА ПІСНЯ

Пролітають ангели
Над тобою, Англіє,

Пролітають ангели у неділю вранці.
Над собором ангели,
Над Гайдпарком ангели,
Над тобою ангели у неділю вранці.
Пліснявіє Англія
У неділю.
Засихає Англія,
Мов сухе бадилля.
Англія холодне,
Поринає в сон.
Тільки дзвонять дзвони —
„Дігі-дігі-дон“...
Спіть, безробітні,
У садка.
Ковдрою — вітер,
Подушка — рука.
Вранці — сонця
Промінь горів.
Англія розкинулась
На сім морів,
Спіть, не розкривайте
Набряклих повік.
Англія розкинулась
На безліч рік.
А травневе сонце
Полум'ям горить.
Пароплав англійський —
Англія в Дніпрі.
Пам'ятайте гостро,

Щоб кожен знав:
Англії острів —
Ваш пароплав.
Мрію виплекай,
Не покинь.
Англіє Кіплінга,
Відпочинь!
Не вставай ти в рань таку,
Спи — досинай.
Англіє романтики,
Встанеш —
гуляй!
Щоб летіли іскри
О-та-кі:
— Геть!
Ідуть англійські
Моряки!

.....

Тільки розколота
Суша й вода.
Англіє Полліта,
Прокидайсь!
Сонце з гримасою —
На небокрай.
Англіє
німця-Маркса,
Вставай!

ТАК ПОЧИНАЄТЬСЯ РАНОК.

Ранок починається отак:
У звичайну, стерту, мов п'ятак,
Рань, що просувається на крок —
Басовито врізався гудок.
Він сурмить, женеться по п'ятах...
Ранок починається отак.—
Він сурмить. І почались турботи,
Що приходять завше, дні-у-дні.
Поспішають хлопці на роботу.
Час уже прокинутись мені.
Розійшлися сутінки фіранок.
Розпочавсь отак буденний ранок.—
Одягаюсь похапцем,

бо вітер

У вікно летить несамовито —
Забиває рота він мені,
Хоч його клени, хоч не клени.
Всежтаки вітрець — на два великі!
Він промінням розсипає блики,
Зайчиком стрибає по листах.
Ранок починається отак —

А гудок сурмить уже удруге.
Незабаром розпочнеться день.
Для міцної вдарної напруги
Він за півгодини вже прийде.
Я ступаю в це життя хороше,
І мені на дворі листоноша
Подає з усмішкою листа.
Ранок починається отак.—
Я конверта ще не розриваю,
Тільки знаю — це писала ти,
Тільки чую, як дзвенять трамваї
На твоїй — завченій вже — путі.
Не гадаю зараз, як ти, де ти —
І в твоє вікно гудок гуде.
За шістсот далеких кілометрів
Й ти звичайний починаєш день.
Ти виходиш у травневий ганок,
Ти ступаєш на гладенький ганок.
Шарудиш папером і книжками,
У ході розмахуєш руками,
Поспішаєш ти на робітфак...
Ранок починається отак.—
І встає республіка з тобою,
І встає республіка з добою,
І стає республіка до бою,
Щоб у дальші перемоги йти.
День для неї двері відкриває
І для неї пісня вже нова є,
Поїзди проходять і трамваї

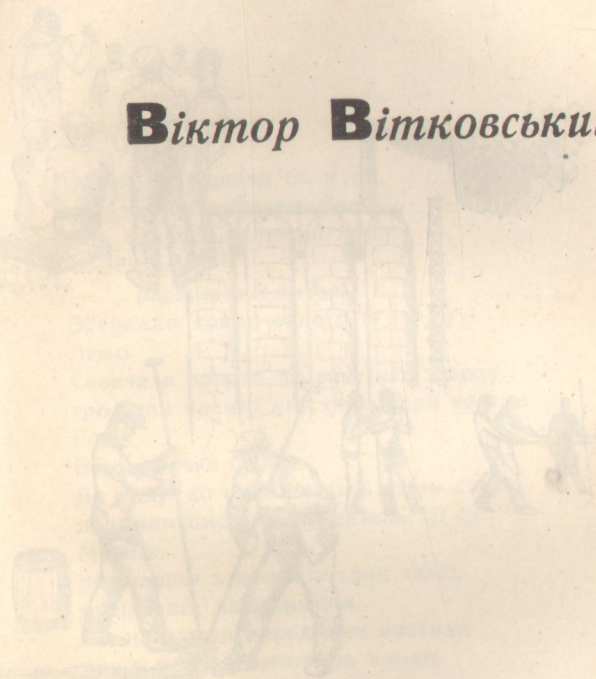
По її розміреній путі.
Все уже відомо —

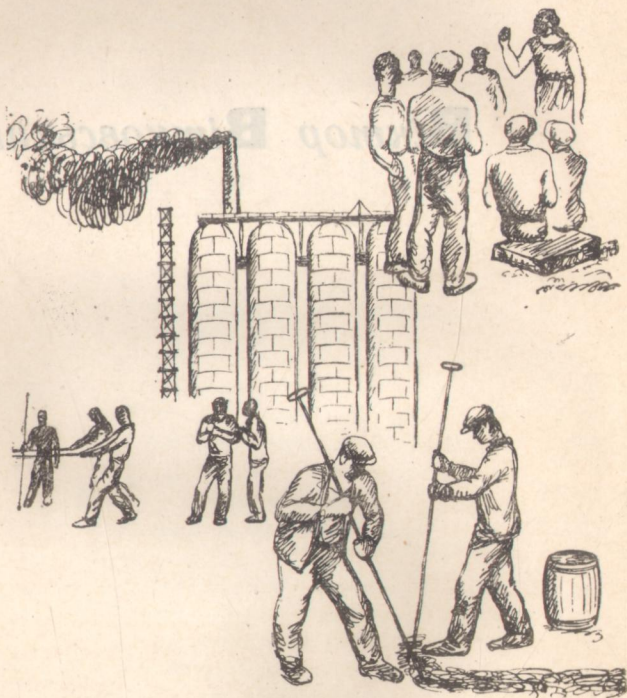
що і як.

Ранок починається отак.—
Знаю — добре зрозуміла все ти,
Бо гудки однаковq гули.
За шістсот нікчемних кілометрів
Ми з тобою ранок почали.
Почалася молодість доби,
День роботи,
впертої учоби,
День нестримних радісних атак.
Ранок починається отак.

Віктор Вітковський

БРИГАДА ТУГАЯ

Осінні дні повзли похмуро,
мов черепаха снігом лізли,
і от, вдарило в цехові мури:
— Збудуємо

радянський дизель!

Збережемо країні золото й валюту!

Люто

Скавчали вороги по закутках заводу,
трощили плани, мов огир злий копита.
Годі!

Ваша ставка бита!

До ладу, до праці мусить стати скорі
наш комсомольський дизель „Д-40“.

Мусить,

повставши з десятків тонн заліз,
працювати на соціалізм.

Ми навздогін передовим країнам
нашу снагу і завзятість кинем.

Ми навздогін майбутнім вікам —
маршрути більшовика.

Линемо і линемо схвильованим потоком.

наше майбутнє—під парою, під током.

Наше майбутнє

бійців вперед кличе,

на вивершення

наших п'ятирічок.

З фронту

загони

не вирушать в тил,

мусимо

майбутнє

досягти.

Ми навздогін передовим країнам

нашу снагу

і завзятість кинем.

Ми навздогін

майбутнім вікам—

маршрути

більшовика.

І ночі

і дні наші

грізно гудуть,

над цехом

збирається

диму чорна муть.

Та майстер всміхається:

— Добре,

— Гут!...

— Хороша робота,

щаслива наша путь,

бо ночі
і дні наші
грізно гудуть.
І рушила до бою бригада Тугая,
так вирушали на штурм Перекопу.
Кожну деталь нами перекопано,
заліза і сталі
неприступна гора.
Ми звиклими руками брали молотки,
ставали пліч-о-пліч,
юнаки непоборні,
і наші серця,
мов розпалені горна,
вирують...
Так невтомні рядки
газетного петиту кують перемогу
і линуть
і линуть в далеку дорогу.
І раптом —
    рапорт:
— Бригади перестояють!
— Нема деталів!
— Складати нічого!!
    І далі, і далі.
Кожне слово рапорту—гиря.
... Буксир збирався ніччю.
— Добре, перевіримо!
— З наших рук симулянт не втече.
Біля кожної пари схвильованих очей

стали привидом цифри ганьби.

...І ранком, як цех ще дрімав у п'їтьмі
І вітер з закутків дим виганяв,
ставала до роботи бригада Тугая,
комсомольська бригада,
а власне—ми.

Над кожною деталлю наскрізний контроль,
над кожним гвинтиком комсомольське око.
І навіть розтоплену крицю в опоках
примусили давати нам
браку — ноль.

І склавши такі бойові умови,
не склали впертости й запалу.

Днями,

кожної зміни

знову і знову

наслідки праці й борні
перед нами.

Робота кипить гордовита й туга,
і наступом фронту керує Тугай.

Хай кожного ранку роботи самум
напружує м'язи міцні.

Не спадала

пісня верстатів,

бо й ніч саму

цехами розбито на тисячу скалок.

І ми в цій борні переможно ростем,
бо в кожному русі напружений темп.

Робота кипить гордовита й туга,

бо наступом фронту керує Тугай.

Нам кинуто гасло:

— перемогти!

Та й інші цехи

від завдань не відстали.

Бригада ішла навпростець до мети

шляхами заліза і сталі.

Як треба було,—ми не спали ночей.

Молодість —

мобілізовано!

І мовчки зникала залежність з очей,
як рушили загони призову.

Шефи „Д-40“—весь комсомол.

Нехай маловіри скиглять тривожно.

Сказали тисячі:

— Здійснити?

— Можна!

Бо запал і крок бойовий не замовк.

Робота кипить гордовита й туга,

і наступом фронту керує Тугай.

Хай груди розхристані спека пече,

як треба було—

ми не спали ночей.

Бригада ішла навпростець до мети,

щоб здійснити гасло:

— Перемогти!

І от, він прийшов, наш схвильований день,
хоч втомлене тіло залізом гуде.

В цеху стали гордо тисячі сил,

вірніше, складений нами двигун.
Е-гей, наш „Д-40“,
на села неси
епохи незрівняний гуд!
Змужнілий день
вирослав стіною,
засипаний порохом в заводи, рушив,
та ми бойовими шеругами
з боем
в зростання країни вкладаємо душу.
І наш комсомольський двигун —
спроба сил.
Шляхи перемог розгортаємо далі.
За нами
нестримно
пара і пил
і дзвін неприборканий сталі.
Робота кипить гордовита и туга,
і наступом фронту керує Тугай.
.....
— Хлопці,— підсумував Тугай роботу,—
черепашим кроком не дійдемо,
не можна.
Моя пропозиція—
всі на суботник!
Виробництву
вихідний день кожного!
Наші мартени захлинаються.
Крізь дим

не видно топлення,
не видно сталі.
Допоможемо бійцям молодим,
щоб самим впевненіше йти далі.
На буксир мартенівський цех,
у вир вогню, до печей!—
І кожне молоде лице
і кожна пара очей
схвалили промову бригадира.
І знову стукали молотки.
Виром
гатив,
ішов наш день.
Комсомольці,
молодь,
старі кадровики —
одна думка, бажання, вимога:
— Іти з ударниками в ногу!
Працювати так,
як більшовики!
Ген, шлях перемог гуде.
В бригадах пісні,
мов залізо, дзвонять.
Де тіні гарячі невтомних людей,
з криці повстають табунами коні.
Вони промережать країни лице,
зміцнять напружений крок країни.
Цех,
ділянки,

бригади працюють невпинно.

В завкомі комсомолу

ті-

сно -

та,—

в завкомі

бурун молодих голосів.

Тугай прийшов,

сів.

Взяв оливець і шматок паперу.

А двері

приймали

хлопців і дівчат.

Ш-ша...

— Товариші, почнемо збори!

Слово має бригадир Тугай

про наш,

комсомольський,

дизель „Д-40“!—

Розбурхане озеро, о ні,— море

почуттів,

бажань,

сміху.

Мов віхола

в кожному сяє зорі.

Скупчилися.

Увага.

Тиша...

І тиша не дише слухняно.

Сказала комсомолка Аня:

— Ми що ж, в тираж вийшли?

Допомогти?

Допоможемо!

Ну й шефи!

Добре, що збудили,

Нам відставати не гоже.

Ми—організація.

Дай діло нам!!—

Слова її вогнем палили,

молодь рушила на зміну старшим.

І голоси дзвінкі,

мов пили,

забрєніли піснею-маршем:

„Слухайте, втомлені працею віки,

слухайте днів напружені руки:

в димні заводи,

запиленим бруком

їде комсомол,

в авангарді—КІМ.

Кроком руш! —

І армія їде.

Цю армію

єпоха

нестримна веде.

Збуємо,

запалимо

новим поривом дні,

м'язи на м'язи,
метал на метал.
В цехах,
там, де сяють мартенів вогні,
здійснюється мрія,
ближче мета.
Кроком руші —
І армія іде.
Цю армію
епоха
нестримна веде“.

ВСТУП ДО ТЕМИ

Вітер

на віти й на брук падав,
сонце ніс і пісні до околиць,
де другу зміну працювала бригада
комсомольців і
бригадир комсомолец.
Жаринки вогню в надхнених очах,
свідомість — на фронті — вістря меча.
І цех, що змагання ударно почав,
від завдань,

від борні —

ні кроку.

Роки наші, о ні, не самотні,
вони змагають похмуру відстань.
З ними — бригади, батальйони, сотні...
Комсомольче,
юначе, стань
в авангарді!
Веди наші роки
широкими шляхами до мети.
Залізо й чавун,

тонни сталі — набої.

Піснями дні гартовані напоєно,

з піснями весело вперед,

вперед іти —

в напружені цехи,

в гордовиті забої,

всюди —

завзято,

вперто,

з боєм,

широкими шляхами

до мети.

Ще довго чекати на перші гудки,

сонний вітер по закутках дише.

Він продирається в червоні кутки,

шарудить плакатами,

гонить тишу.

Ще довго чекати на перші гудки.

Лиш юна світань

гнала втому і ніч,

на заході зорі останні гасли.

В кімнаті завкому бойові гасла

ставали з буднями

віч-на-віч.

Лиш юна світань гнала втому і ніч.

І ранок нам трубить

марш бойовий;

в цехи зазирає оком огнистим,

будить запорошені околиці міста,

всміхається сонцем гарячим і барвистим,
в майбутнє шляхи прокладає нові.

І ранок нам трубить
марш бойовий.

І ранком здається:

Лунають слова,
лунають гарячі й бентежні промови
без знаків запитань,

без крапок,

без коми...

То молодь з цехів
прийшла до завкому,
молодь,
а з нею —
епоха нова.

ДЖОН БРАУН

З нами — нас до бою Джон Браун веде,
Рвіте кайдани, раби плантацій, рудень!..
Ворогові назустріч розгнівані груди,
Кулями й багнетами здобудемо свій день.
З нами — нас до бою Джон Браун веде.

Не буде, в країні не буде рабів,
Ширшає коло повстанських загонів,
Преріями скачуть запінені коні,
До нас припливають визвольні кораблі.
Не буде, в країні не буде рабів.

З фермером Джон Брауном його сини,
З фермером Джон Брауном бажання перемоги.
Вже замкнено плантаторів в коло облоги,
Скоро відсвяткуємо свято весни.
З фермером Джон Брауном його сини...

В штаті Віргінія — форт, арсенал.
Нам треба озброїтись. Тож робимо наскок.
Змиємо кров'ю слово „рабовласник“,

Озброєні зустрінемо ще герцю фінал.
В штаті Віргінія — форт, арсенал.

Сполучені Штати, Америку — усім!
Неграм — волю.
Пустити кров тиранам!..
З далекого Сходу надходив ранок..
Ув'язнених, полонених було сім.
Сполучені Штати, Америку — усім!..

Зашморг на шиї.
Джон Брауне, живи!
Криваві легенди складено, мов зброю.
На шибениці сім задушених героїв.
Дрижать від напруження вістря вій.
Зашморг на шиї.
Джон Брауне, живи!

Чотири роки точиться війна,
Чотири роки плантаторів нищимо.
Вечір над табором хилиться нижче,
Друже, завзятістю в очі вій нам!
Чотири роки точиться війна.
І скрізь можна чути кращу з пісень,
Ця пісня прапори звитяжців несе.

З нами — нас до бою Джон Браун веде,
Рвіте кайдани, раби плантацій, рудень!
Ворогові назустріч розгнівані груди

Кулями й багнетами здобудемо свій день.
З нами — нас до бою Джон Браун веде.

Гримлять наші будні:
— Терпінню край!
Треба вирушати залізними лавами,
З нами бо похмурі вантажники гавані,
Наш мільйони підтримують страйк.
Гримлять наші будні:
— Терпінню край!

Вітер, зі Сходу вітер падав,
З більшовиками нам по дорозі.
Страйк, тільки перший наступу розділ,
Партія покличе бійців на барикади.
Вітер, зі Сходу вітер падав.
У вирі, в загравах світових повстань,
Заспіваємо цю пісню востаннє.

З нами — нас до бою Джон Браун веде,
Рвіте кайдани, раби плантацій, рудень!
Ворогові назустріч розгнівані груди,
Кулями й багнетами здобудемо свій день.
З нами — нас до бою Джон Браун веде...

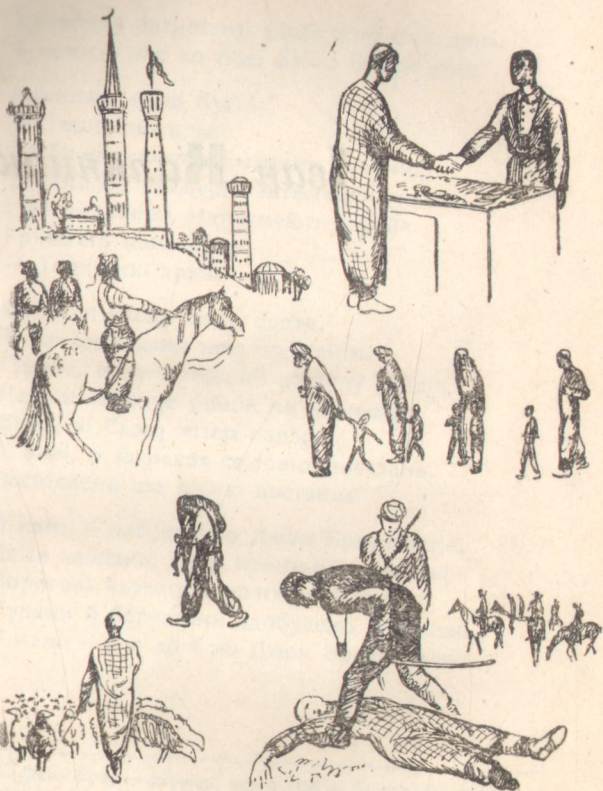

PS. Джон Браун—фармер, якого 1856 р. за спробу захопити склад зброї в штаті Віргінія й закликати до повстання негрів. повішено разом з його синами.

Іван Калянник

СХІДНЯ ПОВІСТЬ

1.

Знайомство було коротке:
ми весело тиснули руки.
В цей час, розриваючи обрій,
у напрямку Гарму злітав,
поклавши на землю тіні
й дзвінкий металічний стукіт,
жмурливих пісків переможець—
місткий блискучий літак.

Звисав над майданом Фрунзе
хилястий блакитний прапор,
багрові хмаринки на заході
вихорились, як водоспад,
і жодний довідник світу,
і жодна радянська мапа
не знала такого місця,
як місто Сталінабад.

Рафік подивився на небо —
це смерть оврінгам і тропам,
мандрівникам з кров'ю на п'ятах,

з важким прокляттям хурджин,
ми путь двадцятип'ятиденну
звідси і до Хорогу
можемо перестрибнути
за п'ять недовгих годин.

Тепер проклада дороги
наша висока влада,—
рубає незнані гори,
відстань жорстоку руба.
На заході жар хмаринок
збігав униз водоспадом,
серпанком жовто-гарячим
вкриваючи Сталінабад.

Співав пісень піонерських
червоно-краватний дітей кут,
йшла прохолода з околиць,
за гори котився день.
В крамниці Таджикиторгу,
купуючи тюбітейку,
зустрінувся я випадково
з колгоспником Клич-Заде.

Кожна країна має
закони свої особисті;
ми стрінулись в Таджикистані —
радянського світу сини.
Нам люба була прохолода,

І ми до околиці міста
вирушили, не вагаючись,
в обійми чай-хани.

2.

Афганські розпечені зорі
тримають місяць в облозі,
що путь собі прокладає
від Бухари на Термез.
Коні їдуть по дорозі,
коні біжать по дорозі,
коні летять по дорозі
через провалля і смерть.

Верхівці пісні позабули,
молитви забули верхівці,
жене їх фрунзівська бирса,
у очі піски, як сніги,
і дехто пада в провалля,
хтось губиться в цій мандрівці.
Та держить путь до Кабулу
емір—Олім—хан Мангит.

Зорі оточують місяць,
ніч розгортає килим,
вкриваючи непомітно
спітніле обличчя землі.
Двісті дружин вродливих
пророку Аллаха лишили

всесвітню розбещену похоть,
люєс і дріж колін.

Двісті дружин вродливих
пішли в колони повстанців,—
там кожна буде людиною
і тіло буде тугим.
І ненависть дика наповнює
серця тужливі—шанці,
та держить путь до Кабулу
емір--Олім—хан Мангит.

Всесвітня розбещена похоть
над кішлаками гуркоче
підковами коней еміра,
шаблями його вояк.
Йому на ліжко потрібні
кожної, кожної ночі
дівчинка наймолодша
або наймолодший юнак.

Хто проти цього повстане,
хто скаже слово пророку,
хто ніж із Ванчу підійме,
ринувшись навздогін?
І водить по дітях таджиків
сп'янілим блудливим оком
остання велич бухарська —
емір — Олім — хан Мангит.

3.

Кішлак зустрів еміра
мовчанням глухих кібіток,
і навіть собаки залізли
до найглухіших кутків.
Холопи Мангита зірвали
усі кішлакові квіти,
щоб в пахощах потопали,
Оліма величні кістки.

Холопи Мангита звеліли,
батьків на площу зігнати,
батьки (очами в землю)
вели хлопчаків і дівчат.
І плакала в андаруні
тоді не єдина мати,
хоч жодна сльоза не жевріла,
в налятих жахом очах.

Максум Клич-Заде лишився
уже давно без родини —
розтанули рідні обличчя
у глиняній далені,
лиш брат восьмирічний був з ним,
та оком емір накинув.
І от забирають хлопця
править весільну ніч.

всесвітню розбещену похоть,
люєс і дріж колін.

Двісті дружин вродливих
пішли в колони повстанців,—
там кожна буде людиною
і тіло буде тугим.
І ненависть дика наповнює
серця тужливі—шанці,
та держить путь до Кабулу
емір--Олім—хан Мангит.

Всесвітня розбещена похоть
над кішлаками гуркоче
підковами коней еміра,
шаблями його вояк.
Йому на ліжко потрібні
кожної, кожної ночі
дівчинка наймолодша
або наймолодший юнак.

Хто проти цього повстане,
хто скаже слово пророку,
хто ніж із Ванчу підійме,
ринувшись навздогін?
І водить по дітях таджиків
сп'янілим блудливим оком
остання велич бухарська —
емір — Олім — хан Мангит.

3.

Кішлак зустрів еміра
мовчанням глухих кібіток,
і навіть собаки залізли
до найглухіших кутків.
Холопи Мангита зірвали
усі кішлакові квіти,
щоб в пахощах потопали,
Оліма величні кістки.

Холопи Мангита звеліли,
батьків на площу зігнати,
батьки (очами в землю)
вели хлопчаків і дівчат.
І плакала в андаруні
тоді не єдина мати,
хоч жодна сльоза не жевріла,
в налятих жахом очах.

Максум Клич-Заде лишився
уже давно без родини —
розтанули рідні обличчя
у глиняній далені,
лиш брат восьмирічний був з ним,
та оком емір накинув.
І от забирають хлопця
править весільну ніч.

Максум упав на коліна
і плакав перед еміром,
Максуму сімнадцять років,
і він зістається один
на цілому жовтому світі
в годинах, що крутяться виром,
де тільки жебрацтво і тропи
з важким прокляттям хурджин.

Ніч підступала сувора,
змітаючи зорі за хмари,
ледь-ледь було чути пахощі
фрунзівської снаги.
На килимах пив за щастя,
про вдачу зрадливу марив,
постукуючи кістками,
емір — Олім — хан Мангит.

Що сталося—Максум не знає,
та тільки непевний ранок
поповз по стінах кібіток,
ішак заграв на сурмі,
пішли у гори дехкани,
пішли до червоних в тумани,
й до третіх півнів далеко
в дорогу рушив емір.

Він руку тримав на пов'язці,
і кров на шовках жевріла,—

від хлопчика довелося
тікати, Оліме, тобі.
На килимах у наметі
лишилось хлоп'яче тіло
з суворою мужністю зморшок
і м'ясом серед зубів.

Тумани зійшли над горами,
світанок був схожий на вечір,
осіння роса тремтіла
намистом дитячих сліз.
Холодний мармур брата
Максум поклав на плечі,
хитаючись від люті,
в провалля дике поніс.

В проваллі вили шакали,
гієни і вовки вили,
шуміла пожовкла й безсила
на схилах слизьких трава.
До гір з бухарських мечетів
піски підступали білі,
і там останній притулок
він брату приготував.

Стомлені руки і плечі
хмарь обгортала сіра,
вщухав по м'язах прибоєм
гарячої крові вогонь.
Три дні над могилою брата

Клич бачив руки еміра,
і сльози пекучі, як сонце,
палили обличчя його.

Обличчя з рухливими віями,
де брови, як дві дороги,
спадають до перенісся
тонкою чорнявістю рис,—
у кишлаку не даремно ж
уже зазирали на нього
дівчата і молодиці
крізь байдужу старість чадри.

Тремтіли юнацькі руки,
одежа вкривалася пилом,
кожна хвилина прощання
довша за вічність була,
і в серці кипіла лютість,
і ненависть в серці кипіла,—
та вище були за ненависть
емір, Магомет і мулла.

Памірські вітри стрибали
по гілочках саксаулу,
змітаючи порошок у камні
з усіх оврінгів і троп,
а десь набрякала далеч,
іще незнайомим гулом

видзвонював байдужий мармур
мідяний далекий крок.

4.

Коли у тебе лиш руки,
важко лізти на гору,
важко дійти перевалу
через оврінги глухі.
В садах і ариках широких
живе з Клич-Заде поруч
найкращий із правовірних
Ак-Абдулла-Рахім.

Рахім виходить на ганок,
і піскова доріжка
уже під ноги стрибає
улесливо, наче кіт.
Сік по садах бунтує
медом в дубових діжках,
риж, як дівочі сльози,
прозорий та важкий.

Три дружини Рахіма
співають пісень в "андарунах:
— Слава, слава і слава
тобі, великий Аллах!
Грає господарю щастя
на золотавих струнах:

— Живи, молодій, смійся
Ак-Рахім-Абдулла!

— Живи, молодій, смійся,—
твій борг, наче лелека,
розтанув у горах афганських,
де точиться давній бій.
— Живи, молодій, смійся,—
не доведеться беку
стягти омачі і гроші,
які він позичав тобі.

Голує бек за еміром.
Від подиху революцій
він вкупі з Мангитом буде
шукати щастя ключі.
З надійними чабанами
твої отари пасуться,
лежать під дувалом на дворі
твої нові омачі.

І гроші твої по кібітках
уже проростають рижем,
бавовною проростають
і м'язами бідняків.
Ти на шашлик рум'яний
щоранку ягнятко ріжеш,
овес з Фергани духм'яний
щоранку пробує кінь.

Твоє вогкувате обличчя,
повага наллята по вінця,
безбарвні маленькі очі
нагадують древній арик,
лягурне тіло добре
і шарх радянських червінців
тобі дорожче і ближче
за дзвін золотий Бухари.

Пухнастою хусткою вкрила
землі твої бавовна,
в кожній кібітці працюють
на тебе, Рахім-Абдулла.
Ти мариш: йдуть каравани
й рахує бігули повні,
скарби твої рахує
з неба сам Аллах.

Ти мариш: по всіх дорогах,
по всій знайомій окрузі
з погляду, слова й руху
йде череда робіт,
і ти зв'язуєш міцно
над кішлаками вузол,
бо води й землі віднині
підвладні лише тобі.

Ти мариш, а поруч тебе,
порвавши пута неволі,
пута, що шкіру здирали,

облудні та важкі,—
кінчають навіки з жебрацтвом
іще неокріплі й голі,
та з силою непереможною
кібітки і кішлаки.

5.

Час не стирає події,
і ми визнаємо епоху,
нехай прокипіли буруни
і років смуга пройшла,—
гремів над пісками і спекою
дехканський фрунзівський похід,
і хвиля його розпечена
стьобнула Максумів кішлак.

Уже про Москву і Фрунзе
співці складали робаї,
в них гнів до еміра Мангита
визвольним огнем горів.
Тікали з Мангитом беки,
тікали з Мангитом баї
тікали з ним урядовці,
згонщики і крамарі.

Дали Максумові землю,
дали Максумові воду,—
чекали цього від еміра
діди, батьки й сини;

чекали, йдучи до могили
сумним кістястим походом,
з очами, що світу не бачили
від злиднів і сивини.

Діди чекали на землю
від бека і бухарського бога,
чекали, що землю дасть їм
емір—Олім—хан Мангит.
Жебрацтвом, потом і смертю
кінчалась чекань дорога,—
вони діставали землю
в мовчанні власних могил.

Батьки чекали на воду,
повстав Васса в Бальджуані,
щоб риж на столи бідняцькі
грайливим струмочком біжав.
Та тільки емір сильніший,—
у фіялковім тумані
збирали його холопи
з шибениць урожай...

Біль за братом вкривався
роботи вільної пилом.
Максум зрозумів не одразу
(хай думка невірна була),
що вища за всіх емірів

народня бідняцька сила
і з нею разом за правду
стоять Магомет і мулла.

Червоні бійці розстріляли,
розбили прокляті сторіччя,—
греми, наша юносте, вище,
греми, молода пора!
Максум у загонах бачив
веселі хлоп'ячі обличчя,—
це юність свою надсилали
Москва, Херсон, Бухара.

Червоні дехканські загони
розруйнували віру
до того, кому віддавали
свій піт батьки і діди.
Та дужче за славу божу,
за славу світу еміра
Максумові мозок туманив
мулли молитовний дим.

Мулла простягає руки,
і правовірних коліна
уже цілують землю,
попечену і стару,
очі на схід повертаються,
і віковична піна

спадає на них завісою
з жиливих старезних рук.

6.

Прекрасні квітневі ранки
лягають в рожевих горах
розгорнутим оксамитом
на схилах білявих ґрунь,
і хлопчиком вітер проходить,
по тропях здіймаючи порошок,
кладе із нього на листя
тонку, сухувату кору.

О, весно! Ти краща з юних,
найкраща з усіх коханих,
ти з першої проліски дивишся
непевно і крадькома,
ти дівчиною приходиш,
ти гониш з облич тумани,
і ми забуваємо зморшки,
що їх принесла зима.

І хай чадра на обличчі,
та серця нічим не закриєш,
воно вбирає промені
наснажених пристрастю днів;
воно набрякає коханням,
увечері тоскно ние,
стрічаючи невідому,
гаптовану зорями ніч.

Збирається молодь на свято,
любові в піснях не зличиш,
серце твоє у грудях
про перемогу гука,
а ти стоїш у задумі—
чадра сховала обличчя,
все ж краща з дівчат околишніх
Рахімова Назокат.

Бо погляди непомітні,
бо губ непомітний натяк,
по найвужчих тропках
на гору напружений біг,
рвучкі стрибки без розгону
над райдугою багаття,
пливба по вибоїстій річці—
сьогодні належить тобі.

Уже соромливу заздрість
твої подруги ховають
(хоч ввічливо і чемно
з тобою розмови ведуть),
бо кращий з хлопців околишніх
у прірви повзе понад краєм,
щоб квітку тобі принести
червону і молоду.

Цей хлопець з рухливими віями,
де брови, як дві дороги,

спадають до перенісся
тонкою чорнявістю рис,—
у кішлаку не даремно ж
не раз зазирали на нього
дівчата і молодиці
крізь байдужу старість чадри.

І ти приймаєш тендітну,
забризану росами квітку,
стоїш перед ним одверта,
струнка і до сліз проста.
Він очі свої ховає,
від тебе відходить швидко,
бо він розуміє: ти любиш,
і треба калим дістать.

Калим—коли серце належить
лише тобі молодому,
і зовсім йому непотрібний,
з овець і грошей калим.
Та всюди свої закони.
Максум простує додому,
що міцно став під чинарами
і де господар—Рахім.

Рахім позичити радий:
— Омач?—будь ласка! І грошей...
Та тільки тоді одробиш
під риж за чинарами кут.

Коли б же ти знав, господарє,
що цей хлопчисько хороший
твоїми ж грошима хоче
купити твою дочку.

7.

У синь оксамитову вечора
тополі в'їдалися гострі,
розбризував пахощі тьмяні
обласканий квітнем бузок.
Максума на шлях південний
покликав далекий постріл,
що наче ножем басмацьким
розрізав тищу до зір.

В полоні кохання звірі
вели весняне весілля,—
прозоре виття розливалось
в задущій квітневій млі,
та падали десь підкови
по схилах, укритих цвіллю,
й чутливе обвітрене вухо
Максум приклав до землі.

І тупіт глухий ударив
прибоєм в засмаглі скроні,
підкови, злютовані втечею,
приймала земля туга.
Коли б підвестись над горами,

побачив би ситих коней,
що путь собі прокладали
у напрямку на Гарм.

Край світу по урвищах диких
незнані ламались дороги,
пливло, закриваючи гори,
туманів густе молоко.
Та ось до вуха Максумова
із темряви вистрибнув стогін,
не схожий на крик гієни,
не схожий на дзеньк підков.

І знову тиша, і знову
шакали вели весілля,
очі палали в мороці,
повзло веселе виття.
Ярливі, квітневі трави
на схилах, укритих цвіллю,
стверджували плодючість
і повнокровне життя.

І знову стогін. І тиша...
І крики... І стогін знову.
Максум побіг, а з дороги
фонтанами ринувся пил.
Гори в імлі були схожі
на чаші принадні плову,
напоєні м'ясом і рижом
в перцовій парі ропи.

Грива лежав край дороги
з простреленою ногою.
В очах пливли перевали,
заплутані лінвами троп,
та кожний рух нотувала
болючим томним прибоєм
густа, як достиглий опій,
і непотрібна кров.

Максум розірвав сорочку
і через хитливість ночі,
пригадуючи Україну,
батьків і любу і дім,
на нього дивилися вдячно
з дніпровської сині очі,
невірного сині очі,
прозорі та молоді.

Стрибнула назад дорога,
у вуха рвонувся стогін,
місяць впіймав і стиснув
Максумову довгу тінь,—
вона на кішлак повернула,
вона шукала дороги,
бо вчили проти невірних
мулла, Магомет і святі.

Бо вчили проти невірних
укриті пісками сторіччя,

сторіччя жебрацтва і поту
дідів, батьків і синів.
Максум пригадав до болю
загонів одверті обличчя,
місяць сховався за хмари,
і шлях оточила ніч.

8.

Ірже за дувалом огир,
жагу відбиває мармур,
гойдає над проваллям
і повертає назад.
На ситій кобилі приїхав
сюди з далекого Гарму
пити і гостювати
Рустам-Сулейман-Бірза.

Рустам примружує очі,
пухкі потирає долоні,
йому приємно бачити
господаря в добрий час.
Товчуть копитами глину
наснажені спрагою коні,
і пристрасть невтомно танцює
з краплинами люті в очах.

Рахім щасливий почути
сусіди привітне слово,
ніздрі вбирають пахощі

перцової ропи,
і горлицями злітає
димок над тарелями плову,
і опій в глиняних люльках
принадами вдачі кипить.

Масні, бундючні щелепи
глянсем вкрива насолода:
— Рахіме—за вдачу! Повніше.
— Ось рижу.—Спасибі!—Ще...
Уже з-за дувалу чути
стомлених коней подих,
що двір собою заповнює
й по килимах м'яко тече.

Рахім підводить обличчя:
— Тепер і до справи зараз,
на ню молоді зазирають,
та в мене дочка не така,
коли об'єднаєм з тобою
двори і овець отари,
не риж, а золото встане
під спекою у пісках.

Коли об'єднаємо коней
і силу свою і вдачу,—
ми будемо першими баями
на цілий бухарський світ.

Господар підводиться з полу,
і очі його гарячі
дивляться, вижидаючи,
на гостей ноги криві.

Рустам розстібує комір,
Рустам розплющує очі,—
з таким поважним господарем
угоди легко дійти.
І пахне йому кімната
солодким теплом дівочим,
він руку дає Рахімові,
і легко рука тремтить.

Ці руки зробили багато
в пісках, кішлаках і горах.
Власника рук поважає
сам Ібрагім-бек.

Ну що ж, що обличчя подзьобане
і губи, як шабля сувора,
все ж він міцний та багатий
у Гармі й Курган-Тюбе.

У Гармі, Ходженті й Кулябі
його поважають і знають,
слава його розляглася
на мармурі і пісках,
тому то в андаруні
лише йому розквітає

весна твоя вісімнадцята,
Рахімова Назокат.

Готуй своє тіло старому,
ти будеш у нього четверта,
бо три уже мають зморшки,
пройшла любови пора.
І сум, і одчай, і сльози
солоні, скупі і одверті
на віях твоїх закриває
від ока чужого чадра.

Приходить мулла і з цікавістю
схиляє голову білу,
голову, що багато
знає думок і змов.
Рахім підсуває люльку,
і тільки пухнастий килим
чує і занотовує
тихі слова розмов.

Гість посапує легко:
— Листи до Сарай-Комару...
Я й наказав хлоп'ятам
Його біля прірви взуть...
Над ситим і теплим пловом
злітає білява пара,
мулла і господар дивляться
з цікавістю на Бірзу.

9.

Воно кішлаком лежало
з ім'ям невдах—„Понеділок“,
на варті околиць стояли
тополі поживклі й глухі,
завжди зустрічало тишою,
засмаглим, червоним пилом,
щоб стати найкращим містом
на цілий Радянський Схід.

Та це відбулося пізніше...
Тоді між гірських провінцій,
де правив криваві весілля
харциз Ібрагім-бек,
Максум зрозумів єдине
з хрипких уривків чужинця,
що треба негайно бігти
з пакунком на Дюшамбе.

Туди тридцять п'ять кілометрів,
стільки ж звичайно додому,
коли ж розплутати тропи,
п'ятнадцять розстануть враз.
Максум, не вагаючись, рушив,
хоч денна пекуча втома
лягла на широкі плечі,
як чорна сусідня гора.

І ось на вулиці Леніна
його проковтнули двері,

стрункий коридор і двері —
в кімнату широку, як світ.
Серце тягнуло звідси
в піщану задуху прерій,
та пізно — схрестили позаду
гвинтівки вартові.

Максум простягає пакунок,
тихо простує до столу,
з острахом поглядає
на двері через плече,
бо цей обережний погляд
і череп, як сонце, голий
кличе його до себе,
пронизує і пече.

Череп з-за столу підводиться:
— За це пролетарське спасибі.
Максумову руку тисне
міцно, як перший друг.
— Я дуже і дуже вдячний.
Грива і тут не схибив,
і тут з басмацькою зграєю
він виграв не легку гру.

— У нього кров більшовицька.
Максум аж з стільця підскочив
(стримувати себе
хлопче, видно, не звик)

Як же тепер він подивиться
муллi старенькому в очі,
бо він врятував невірного,
а невірний ще більшовик.

Що з вами, товаришу?— Й знову
оцей обережний погляд,
який покриває обличчя
у плями червоні й синь,
та постать уже продовжує
паперів неспішний огляд
і каже:—За вашу роботу
що завгодно просіть.

Кіньми і криком верблюдів
кипить кішлак за дверима,
дзвіночками караванів
підходив і десь вщухав,
Максуму перед очима
встали старий Рахіма,—
пухнаста й тепла вовна
на ічиках і кожухах.

У вікна падали промені
живі, важкуваті й гострі,
мене і зараз приваблює
своею спекою Схід.

Максуму здавалось, що сонце
йому надсилає остриг,

і він попросив баранів,
щоб з заздрости луснув Рахім.

І ось дорога додому,
легка і весела дорога,
ідуть барани попереду,
Максум рахує сліди,
а з урвищ пливуть тумани,
як чорна пересторога,
пливуть і зникають тумани
під сонцем, як він, молодим.

10.

Завжди поважний і чемний,
а зараз сповзає піна
з губ, що двома черваками
розрізаними лягли.
Руки не знають місця,
тремтять непорушні коліна,
і він пробігає по двору
одверто старий і злий.

— Нащо хвилювання? Киньте!

Це може наговір просто...

Рахім з призи́рством кидає

погляди на муллу,

і крутиться, не зупиняючись,

по двору лягурна постать,

прямим кутом вигинається

мулли старого тулуб.

— Візьміть у нього баранів..
— Баранів? Й обличчя світліше,
Ак Абдулла спиняється
і дивиться пильно в арик,
з лоба зморшки збігають,
наче від світла миші,
лице вкриває повага
незрушна, як панцир старий.

Мулла піднімає очі:

— Я зовсім не х'тів хвилювати,
а просто за вашим дувалом
вона зустріла його.

— Нічого. Візьму баранів,
вижену геть із хати,
одразу у нього загасне
нахабства такого вогонь.

— О так і треба з такими...

Мулла уже чує запах
свіжого плову і опік,
що швидко запалять вони,
він поглажує руку,
рука, як звіряча лапа,
все готова хапати
й до смерти хилити вниз.

Мулла нічого не бачив,
а просто Максум до нього

прийшов, щасливий від вдачі,
поради просити собі.
Мулла поглажував руку,
мулла обіцяв допомогу,
і хлопець відкрито визнав,
що він Назокат любив.

11.

Вечір стояв за вікнами,
в медресе густа прохолода,
отстояна тиша і спокій
камінь глухий облягли,
і тільки бився в колонах
Максумів нервовий подих,
що ждав останнього слова
для дій своїх від мулли.

Мулла хитав головою:
— Виходить, Рахімова правда.
Законів правовірних
ніхто не може зламати.
Він тобі для засіву
насіння злакових трав дав,
на цілу весняну оранку
позичив новий омач.

Лізе іржавим багнетом
в серце Максуму слово
пророка добра і щастя,

святого вчення знавця.

— Значить, віддай баранів,
жебрач, як батьки, знову
піт на роботах Рахіма
потай збирай з лица.

Знову, знову і знову
на праці важкій лелекай,
рий рівчаки і воду
пускай на землі чужі,
носи на стомлених плечах
сувору червнену спеку
і знай, що вкупі з водою
сила твоя біжить.

Біжить, і піски проростають
бавовною, грішми, рижем.
Славить врожаї високі
дітям в медресе мулла.
Щоранку собі на сніданок
газда ягнятко ріже,
коштовний опій палить
Ак-Рахім-Абдулла.

Кров наступа на серце,
кров набрякає гнівом,
гонить на жовту шкіру
холоднувату росу,
по жилах бунтом проходить

ще незнайома злива,—
в очі мулли з недовір'ям
дивиться вперше Максум.

Вперше Максум з недовір'ям
ловить мулли слово,
в слові йде до кібіток
ніч із Кабулу глуха,
лишається все незмінним,
на шию сідає знову
новий міцний і здоровий
Мангит емір—Олім—хан.

На що ж котилась по краю
висока дехканська розплата
з гнобителем і грабіжником
аулів і кішлаків?
Мулла на боці Рахіма.
Максум пригадує брата,
Максум рішуче шпурляє
в обличчя мулли — покинь!

— Покинь! Я кажу одверто,
без дрожі колін, без жаху,
правда і в темряві лелить,
ніч наді мною була,
я двадцять зелених років
молився тобі і алаху,
а маю лише мозолі
і втому, що дав Абдулла.

Урюк по садах розкинув
свої біляві намети,
дзвінкими хвилями стукає
в проваллях перша гроза.
Мулла допомогу кличе
від самого Магомета,
і острах у серце Максумове
фалангою заповза.

За острахом лізе вагання...
Віками отстояна віра
в страшну Магометову силу,
незрушна, як спокій злий.
Максум не вірить Рахіму,
Максум прокляв еміра,
та вище за все на світі
слава старого мулли.

Прокляття віків над Максумом
висить, як осінні хмари,
що вкупі з собою приносять
старезні печаль і сум.
З надійними чабанами
Рахімові йдуть отари,
без опору і заперечень
борг визнає Максум.

12.

Сонце було звичайне,
прозорою димкою вкрите,

зав'язувало над головами
міцної задухи вузли.
Та бігли чутки вулицями,
стрибали з вікон кібіток,
повзли по піску розтопленому,
стихали і знову повзли.

Рахім покликав сусідів,
поважних на цілу округу,
лягали до стін в прохолоді
упевнені голсси:
— Коли і не вийде нічого,
вони послаблять напругу.
— Так, так, вимагають бавовни..
— І гроші і риж неси.

— За зброєю справа не стане..
— Бірза від самого бека.
— Листи він дістав таємничі,
що йшли на Сарай-Комар..
На вулицях розляглася
ще небувала спека,
і вітер з колін підвестися
хотів, та усе дарма.

Сонце було звичайне,
там, де глухі тополі
дивились в розбішену річку.

не бачачи власних гілок.
Збирались засмаглі й уперті,
підставивши груди голі
під променясте мереживо,
що наче олія пливло.

І тут вибухали розмови,
і тут готували зброю,
чекаючи на кібітки
із Гарму годину лиху.
Та збори — річ не цікава,
ми знайдемо краще героя,
що після розмови з муллою
за місяць змарнів і схуд.

Ну хто йому дасть пораду?
Піти до медресе знову,
стояти пнем і дивитись
на тихі весілля мух,
та після такої поради
він має тільки полову
в хліб та воду гарячу,
що гріє сонце йому.

Та що це? Вершник на вулиці...
Одразу Максум за ворота,
вершник до нього алюром,
аж стогне розпечена путь.
Обличчя Максуму вкривається

холодним засмаглим потом
і губи сухі шепочуть:
Грива. Не може бути!

Грива з коня стрибає,
міцно стискує руки.
— Аж ось довелося зустрінутись.
Та ти, я бачу, не той.
Максум нічого не чує,
бо серця нервовий стукіт,
як постріл, як грім, як вибух,
як дзвін, що губить шматок
дзвінкої коштовної міді.

Слухать чужі розмови
не треба ніколи, мій друже,
ми прийдемо ще назад,
нам неодмінно треба
цих хлопців зустрінути знову,
а зараз поки подивимось,
що робить Рустам-Бірза.

Рустам віддає накази
своїм найкращим загонам,
за сорок кілометрів звідси,
за тридцять від Дюшамбе.
— Завтра вночі ми оточимо
транспорт зброї червоних,
живими в полон не брати,—
так наказує бек.

Цей транспорт везе допомогу
залоги Сарай-Комару,
командую операцією
я—Рустам-Бірза.

Тут сонце було не звичайне,
над урвищем бігли хмари,
збиралася несподівана
пізня червнева гроза.

Коні били копитами
попечену і жовтаву
землю, що перса відкрила
під струмені теплі води.
Підводили стомлені голови
з-під пилу посохлі трави,
кружляв над басмацьким табором
терпкий непокою дим.

Хто знає, якими шляхами
дійдуть вони перемоги,
де голову юнацьку
оцей, в чалмі, покладе?

Тополі над краєм річки
бачили, як без тривоги
зброю несли дехкани,
щоб завтрашній стрінуги день.

А от і Максум. Він знімає
з коня Гриви хурджини,

несе обережно на схованку,
лиш чуть металічний бевк.
Грива йому розкажує
про дівчину з України,
що зараз бригадиром
працює у Дюшамбе.

— Вона шість діб не відходила
від ліжка мого після того
і ось я тепер здоровий
і знову готовий на все,
ти завтра і сам побачиш,
як ми ударим з дороги,
почуєш, яких заспіває
Бірза Сулейман пісень.

Бо лист, що вони забрали,—
дурниця,—кажу одверто,
пробач, але не допоможе
їм ні мулла, ні аллах.
Побачиш, Максуме, зможемо
не тільки Бірзу стерти,
баранів тобі пригонить
сам Рахім-Абдулла.

А твій героїчний вчинок
не забуває влада.
Радянська влада, Максуме,
шанує синів своїх.

Далеко, далеко в горах
народжувались водоспади,
і падав під сонцем гарячим
в провалля одвічний сніг.

Він вибухав і падав,
у далечі синій танув,
жрутився дзвінкою кригою
у каламутній воді.

Над горами і пустелями,
над цілим Таджикистаном
уже досягало сонце,
наснажене соком садів...

І тільки Грива із двору,
одразу перед Максумом
старенька, смиренна постать
руку кладе на плече.

Зморшки на висхлому лобі
несуть глибоку задуму,
примружені вії ховають
звірячу цікавість очей.

— Мій сину! За тебе аллаху
я довго молився сьогодні,
він іспитом правовірних
обрав тобі долю таку,
він бачить твої страждання,
він бачить сльози народні,
Рахім приведе баранів,
віддасть за тебе дочку.

Ти віриш мені, мій сину.
Хто це від тебе поїхав?
Ні, ні, не кажи! Я між іншим
про це у тебе спитав.

Від спеки і димного поту
волосся білявий віхоть
під променем жовтіє,
як райдуга золота.

Максум уже губить рішучість.
Максум сказати готовий,
бо погляд мулли вистрибує,
як блискавка у млі.
Та тільки з-за дуваду
чути Рахімове слово,
мулла повертає голову,
згинає тулуб до землі.

В очах застигає чекання...
На щелепах у Максума
нервові бігають яблука,
вогнем горить голова.
Обличчя мулли у зморшках,
як сіра попечена гума,
йому говорить більше
за всі смиренні слова.

13.

Де люто вистрибує бирса
з-під криги й вузьких ущелин,
під одягом шкіру обмацує
долонями смерти імла,
де небо близьке і зоряне
ковдри холодні стеле,
сьогодні бійців дорога,
як іспит останній лягла.

По камнях дзвінких крокують
вперед обережно коні,
стомлені вух мембрани
ловять далекий грім,
навколо зорі танцюють
з хмарами у розгоні,
непокою сон розлігся
в хашах чорних борід.

Грива їде попереду,
до Білої Церкви далеко,
там мати чекає і довго
на вибитий дивиться шлях.
А він проводить загони
і переборює спеку,
щоб всюди за ним вставала
оновленою земля.

Його надіслала партія
в непереможний наступ,

він згадує батьківщину
і сміло заgonи веде...
В обличчя вітри насувають
вовну туманів пухнасту,
під одягом холод кігтястий
до самого серця бреде.

Та гріє серця дехканські
про перемогу дума,
вона встає перед ними
з першим бліком зорі.
Лягла з загонами вкупі
сьогодні дорога Максума,
дорога оврінгів і мужности,
найкраща з усіх доріг.

Максуме! Голову вище,
ширше відкрий очі,
завтра ти мусиш провести
з беком останній бій.
Зараз бирса і холод
під ковдрою злої ночі
й провалля, що поруч в'ється,
готують ліжко тобі.

Максуме! Твій кінь стомився.
Ти чуєш, Максуме? Втома —
найгірший з усіх супутників
під час походів таких.

Твій кінь тут проходить вперше,
дорога йому незнайома,
летять з-під підков камні
униз, мов круки важкі.

Максуме! Ти чуєш, в темряві
піниться і гуркоче
річка, стиснута горами
і вужча за тропу.

Максуме! Ти чуєш? Прокинься,
швидше відкрий очі,
інакше тобі не продовжувать
славну дехканську путь.

Максуме! Максуме! Максуме!
Ти чуєш, Максуме?! Пізно
до тебе прийшла обережність
і стала біля гори,
внизу гураганна річка
камінням гуркоче грізно,
мостом повис над проваллям
твій запізнілий крик.

І сполох біжить над загоном,
і коні танцюють над краєм,
і в кожному русі бійців
без голосу жах кричить.
Грива цигарку запалює,
гадюками линви стрибають

у прірву, де висне безсило
тіло твоє в арчі.

Хрипить і стогне далеко
твій кінь в рудуватій піні,
б'ють у очиці хвилі,
остання хвилина стоїть,
перлини зірок червоних
сповзають по ковдрі синій,
мов краплі гарячої крові
з розчавлених пальців твоїх.

Максуме! Товаришу! Чуєш?
Лице командира схилилось,—
за темрявою не видно,
в тривозі воно чи ні.
І тільки вогник цигарки
чоло занотує біле,
і знову над цілим загоном
на варті бирса і ніч.

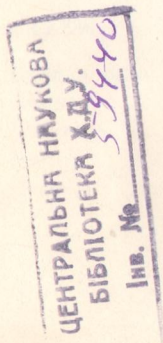
Уже принесено хмизу,
і, наче співаючи вдачу,
в напружену тишу в'їдається
веселий вереск ропух.
З долоней вистрибує блискавка,
над урвищем огнище скаче,
сумні і жилаві руки
Максума кладуть на тропу.

— До ранку тобі полегшає,
ти з нами вирушиш в наступ,
Грива легко стирає
з обличчя солону ропу,
Грива підводить стремено,
щоб ногу Максумову вкласти,
і вперше за двадцять років
любов пізнає Максум.
Грива крокує поруч,
м'язи заповнює сила,
мулла казав, що невірний
харцизства в'яже вузли.
Крізь біль, крізь дріж, крізь утому,
що тіло його оточили,
бачить Максум брехливість
в словах старого мулли.

(Кінець першої частини).

Сталінабад—Дятьково—Харків
1932—1933

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

1895

1895

1895

1895

1895

1895

1895

1895

1895

1895

1895

1895

1895

1895

1895

1895

ЗМІСТ

Микола Нагнибіда

Стор.

Балада ніжності	5
Балада про вартового	7
Балада про зерно	9

Ігор Муратов

Дума про першого осадного	19
Іван Каркач привів переселенців	22
Старе вино у нових міхах	25
Ярморок	28
Штиль	30
Перед	35

Вадим Собко

Балада про адмірала	43
Плати	46
Товариш	49
Бесна	53
Вино	56

Стор.

Арон Копштейн

Поезія настановного порядку	61
Звичайне радянське місто	64
Розділи майбутньої поеми	69
Так починається ранок	73

Віктор Вітковський

Бригада Тугая	79
Вступ до теми	89
Джон Браун	92

Іван Калянник

Східня повість	97
